

HABOS LÁSZLÓ

SZABAD LÉLEKKEL

*„Nem létezik a Földön oly hatalom, mely rácsok közé
kényszeríthetné lelkem, ha azt én nem akarom.”
(Részlet a Száll a lelkem című versből)*

A kultúrteremben levő szekrény hátfalában levő résbe volt eldugva egy szétszedett Bibliából a Máté evangéliuma. Elővételéhez segítségre volt szükségem. Amikor nem találtam testvéreimet, hogy segítségül hívjam őket e művelet végrehajtásához, Tanú barátaimhoz fordultam. Zoli „unokatesóm” mindig örömmel segített, vállalva a kockázatot, persze ez a fajta segítségnyújtás kölcsönös volt. Talán ezek a kis akciók is segítettek abban, hogy baráti vá vált kapcsolatom ezzel az emberrel. A szerzett örömök egyike volt számomra a Biblia olvasása. Fontos kapaszkodóvá vált a mindennapok megélésében.

* * *

Mint minden tehenészeti telepen dolgozó elítéltet, engem is elvittek tüdőszűrésre. A közismert rabszállító busz megállt a fehérvári Rendelőintézet előtt. Lassan telt az idő, miközben az őr kettesével bilincselve vitte a betegeket a különböző vizsgálatokra, kezelésekre. Időnként kellemetlen megjegyzéseket tettek ránk a járókelők, ökleikkel ütögetve a busz tejüveg ablakait. Végre a nevemet hallottam. Kilépve a rácsos ajtón, a smasszer egy fiatal, vagány sráchoz bilincselte. Miután beléptünk a rendelőintézet épületébe, a társam szólt, hogy szeretne a mellékhelységbe menni. Mivel én is szükségét éreztem, az őr kénytelen volt megszabadítani kezeinket a bilincstől, s mi beléptünk a férfi illemhely ajtaján. Megdöbbenésemre a helyiség másodpercek alatt üres lett. Még aki éppen hogy elkezdte műveletét, befejezetlenül hagyta abba és kisietett. Társam megjegyezte, hogy mi lenne, ha kilépne az ablakon? Nem voltam vevő fanyar humorára. Miután újra kattant kezemen a bilincs, a megvető tekintetek kereszttüzeiben haladtunk az épület folyosóján. Akeresett ajtó elé érve felpillantottam, Egy ott tartózkodó hölgy hirtelen szorososan magához ölelte gyermekét és rettegve tekintett ránk. Egy fiatal és feltűnően csinos nővér jelent meg az ajtóban. Akadozó hangon szólított a vizsgálatra. Elhaladva mellette hosszasan néztem, és megdöbönt csodálkozást véltem felfedezni szép szemeiből. Miközben vetkőztem, halk suttozást hallottam a nővér és a doktornő között. Amikor kiléptem a gépből, a doktornő

- aki jelmez nélkül játszhatta volna el Jancsi és Juliska meséjének negatív szereplőjét - bűncselekményem után érdeklődött. Idegesített a megvetés, az emberi mivoltom ilyen irányú elvesztése ennek a nőnek a szemében, ezért magam sem tudom, hogy miért, de azt feleltem, hogy: „súlyos testi sértés”, és megpróbáltam szigorúan tekinteni a meghökkent lányra. A buszon sokáig mosolyogtam magamon.

Az egyik alkalommal, amikor szomszárunkat kivántuk oltani Janival a kisborjúknak szánt tejből, lebuktunk, vagyis belefutottunk a főtörzsörmesterbe. A „mi dolgunk van itt?” kérdésre adott „nézegetjük a bocikat” feleletünk hallatán, mosolyogva elzavart minket. Rendes ember volt a főtörzs. Igazi tehenészeti szakemberként élt és dolgozott. A tény, hogy fegyveres testületi tag, különösebben nem jelentett neki semmit. Beosztott kollégaként bánt velünk, nem élt a megalázó felsőbbrendűség hatalmával, mint oly sokan kollégái közül. Időközben elkészült a „szabadon mozgó” igazolványom és így külső takarmányos lettem. Kíséret nélkül mozoghattam, mivel nem tartottak szökési kísérletemtől. Az első időszakban mint trágyaszarvas kezelő tevékenykedtem. Egy Jehova tanúja fiúval kellett a pótkocsikról szarvasba rakni a trágyát. Naponta öt-hat kocsihoz hoztak ki, egyenként nagyjából harmincmázsányi mennyiséget. Kellemesnek nem volt nevezhető, de karizomfejlesztésnek tökéletesen megfelelt ez a munka. Ami jónak volt mondható az az, hogy nyugalom volt körülöttünk. Rengeteget beszélgettünk, eleinte főleg a Jehova tanú vallás abc-jét ismertette meg velem R. Józsi. Valamiért fejébe vette, hogy megnyer engem az „igaz” hitnek, és rendíthetetlennek bizonyult e cél elérése érdekében. Furcsa világ tárult fel lassacskán előttem. Érdekesnek volt mondható, mármint ami az elméleti hitvallásukat illeti. Nagyon körülírt és szigorú szabályok közé kényszerített életvitelnek tűnt. Nem ilyennek gondolom Istent, ahogy felrajzolta nekem ez a srác. A jövőkép is oly idegennek tűnt számomra, hiába próbálta bibliai idézetekkel alátámasztani hitük elképzeléseit. Lelkesedése szimpatikussá vált, bibliai ismeretei is. Kapásból mondta, szóról szóra az evangéliumi idézeteket a pontos versek helyeivel. A hetek múltán sem csökkent lelkesedése. Annak ellenére sem, hogy szinte minden beszélgetésünk patthelyzettel ért véget. Mindketten keményen kitartottunk felfedezett és elfogadott hittételeink igazságában. Nem értette, miért nem fogadom el a többszörösen is alátámasztott - számára oly egyértelmű - igazságokat. Minden igyekezete ellenére sem tudtam elfogadni a háromságtanról, a vérről, és a megváltásról szóló tanításukat.

Az egyik alkalommal hipist tartottak a telepen a smasszerek. Az egyik Tanú srác félelmében társa csizmájába dugta a nála levő tiltott irodalmat. Ő megúsza, de hittársa nem. Máskor, nagyobb verekedések alkalmával inkább verő, mint megvert

alanyai volt a Tanúk egynémelyike. Ezekből arra következtettem, hogy nem az erőszakmentességük miatt vannak itt ezek a fiatalok. Kérdőre is vontam „tanáromat”. Jóska elmagyarázta, hogy a Tanúk majd Jézus katonáiként fognak tevékenykedni az armageddoni időszakban, s ezért nem lehetnek a földi hatalmaknak katonái. Közben elérkezett a Húsvét. Igazán nagyszerű volt, hogy sokat tudtam olvasgatni a Bibliát, mivel így könnyebben ment a ráhangolódás a Nagyhétre. Közös beszélgetéseinknél is jól körüljártuk az ünnepkör számunkra fontos üzenetét. Egymást erősítgetve terveztük feladatainkat az elkövetkező idősakra. Nagyon jó volt így együtt, egymásért lenni.

* * *

Kaptam egy kedves lapot, bizonyos Éva néni „nagynénemtől”. A következő sorok álltak a lapon: „Virágban áll a rét, virágos úton át valaki jön Feléd és hozza ezt a szép csokrot, ha nem is valóságban, de legalább e képen. A szép május kezdetén, ha egyelőre még hideg is van, de meleg szeretettel gondol Rád és ölel nagynénéd: Éva néni”. Igazán nagy örömet szerzett ismeretlenül is a biztató szavaival. Mély tiszteletet és szeretetet éreztem, amikor megtudtam Gábortól, hogy ez a kedves apáca testvér sok kemény évet töltött a kommunista rezsim börtöneiben hitéért való kiállása miatt. Pár nappal később Barnabástól is kaptam egy képeslapot, melyen ez volt olvasható: „Remélem, tetszik a kép! (Egy vízilovat ábrázolt, melyre odairta, hogy „ez is tehén”). A tanácsodat megfogadtam, most időm is van rá, így sokat >olvasom< üdv Barna”. Ennyi nekem bőven elég volt, hogy egy pár napig jó legyen a közérzetem. Elgondolkodtam volt rabtársamról. Mennyire „rámásztak” a Tanúk! Sokszor láttam őt két Tanú srác között pipázgatva sétálni a börtönudvaron. Megismertették őt az „igazsággal”, mely nem nagyon rendítette meg. Igazán közel kerültünk egymáshoz, gyakori beszélgetéseink alkalmával olyan „titkait” osztotta meg velem, melyek valószínűleg felesége előtt sem voltak ismertek. Nem akartam én meggyőzni semmiről, még csak elfogadtatni sem semmit hitemből. Megláthatta, amit látni akart, és hogy ez elindított benne valamit, ez ajándék lett számomra...

* * *

Ezekben a napokban a Belügyminisztérium III/II csoportfőnöksége jelentést tett a Miniszter elvtársnak az ellenséges hírszerző és elhárító tevékenységről. A szigorúan titkos és különösen fontos jelentés így szólt: „Madridi nagykövetségünk jelentette a Külügyminisztériumnak, hogy f. hó 16-án este a követség épülete előtt néhány fiatalember rövid tüntetést rendezett. Feliratos tábláikon követelték Habos László szabadon bocsátását, aki jelenleg katonai szolgálat megtagadása miatt kiszabott börtönbüntetését tölti. A követség egyik munkatársán keresztül levelet akartak eljuttatni a nagykövethez. A sikertelen kísérlet után

eltávoztak. A madridi rendőrség aznap este mintegy 15 rendőrrel biztosította a követség épületét.”

* * *

A könyvvásáron rábukkantam egy érdekes könyvre a Néma Barát megszólal címet viselő kötetre. A karthauzi Barát beszédeit tartalmazta a könyv. Gyakorlatilag egy régies nyelvezetű Bibliát tarthattam legálisan a szekrényemben, és délutáni, esti olvasásaimkor a kezemben.

* * *

Elérkezett a takarmánybegyűjtés ideje, s így kikerültem a lucernaföldre néhány elítélttársammal. A learatott lucernát kellett egy nagy kocsira felvillázní. Ez jó feladatnak bizonyult. Igen messze voltunk a börtöntől, szinte csak egy ugrásra a Velencei-tótól. Vágyainkban megmártóztunk egy kicsit a hús vízében. Valamelyest vadregényes is volt ez a lucernás. A gép zúgására felébredtek az őzek és keceses szökdeléssel igyekeztek az erdőbe. Máskor foglyok röppentek fel az odaérkezésünk zajára, és díszes fácánkakasokban is gyönyörködhettem olykor. Jó volt csak úgy heverészni, és magunkba szívni ezt a kellemes levegőt a sokszagú illatával. Egyik alkalommal, mikor még erősen sütött a Nap és bőven ontotta melegét, magyarul szinte elviselhetetlenül meleg volt, miután megraktuk lucernával a masinát és az elgurult, elcsaltam társaimat a fák alá az árnyékba. Kisvártatva lódobogásra lettünk figyelmesek, felálltam és egy rémült tekintetű smasszert láttam magam előtt prűszkölő lován. Mikor megnyugodott, hogy nem „vesztünk” el, kérdőre vont. Válaszképpen felvilágosítottam, ha nem akar orvost hívni napszúrásunk miatt, akkor engedje, hogy itt hűsölhessünk. Intézkedése nyomán kiszállítottak nekünk ivóvizet.

Sajnos a tehenészetnél nincsenek hétvégék, a tehenek szombaton és vasárnap is éhesek, no meg tisztálkodniuk is kell, vagyis igénylik, hogy eltávolítsuk alóluk a trágyát, így nekem is dolgoznom kellett ezeken a napokon. Ez annyiból volt rossz, hogy nem tudtam együtt lenni testvéreimmel a hétfégi találkozókon, vagyis nem mindegyiken. Rendes volt a munkabeosztást végző vezető. Megpróbálta úgy rendezni, hogy minél kevesebbet kelljen hétfégén dolgoznom. Mivel a smasszerek nem ismerték a különböző felekezeti hittételi szabályokat, így engem kinevezett ez az elítélt „szombatistának”. Ennek köszönhetően legalább egy nap a hétfégéből „szabaddá” vált. A vasárnapi munkavégzésem után a szabadnapjaimat hétköznapiakon kaptam meg, s olykor nyugodtan tudtam tanulni a szinte üres cellában. Azért csak olykor, mert többnyire akadt körletmunka. A körletmunkát irányító ügyeletes a szabadnaposok listájából hivatott annyi elítéltet a munkavégzésre, amennyire elképzelése szerint szükség volt. Bosszantott, hogy az elvileg pihenésre szánt időmet társadalmi munkával kell töltenem. Időnként, nevem - a

hangosbeszélőn történő - hallatán feltűnés nélkül beosonhattam a könyvtárba. Oda elvileg nem hallatszott a hangszóró hangja, s ha nem árultak el, akkor nyugodtan olvasgathattam szinte egész délelőtt.

* * *

A beszélők, amelyekre szüleim és testvéreim jöttek, kezdtek jól sikerülni. Az idő nagy doktor. Képes enyhíteni a fájdalmakat, valamelyest gyógyítani a sebeket. A csendes beletörődés irányába haladt kapcsolatomban a családommal, s ez jó érzéssel töltött el. Érdekes dolgokról beszéltek egyik alkalommal szüleim. Őket megzavarták az események, de rám nyugtatóan hatottak. Közösségük, melyben aktív szerepet vállaltak az ügyekben - mármint a katonai szolgálat teljesíthetőségének kérdésében -, két részre szakadt. A társaság egyik fele mellettem, míg másik fele ellenem tört pálcát. Részt vettem ugyanakkor szüleim egy központi lelki gyakorlaton mint egyházközségi hívek. Ott a papok egy része a szószékről igen keményen bírálta minket - mármint a BKV tagjait -, kérve a jelenlevőket, hogy imáikkal segítsenek e megtévelyedett ifjakon a nyájhoz való visszatérésükhöz. Ugyanakkor a délutáni csendben, a templomkertben egyikük odalépett édesanyám mellé, hogy megerősítse őt fia és barátainak helyes cselekedtében.

* * *

Akadott olyan éjszaka, hogy különös zajra ébredtünk. A felrúgott csikkartó a folyosó kövére puffanásának és tovább gurulásának zaja riasztotta az alvó elítélteket. Időnként az éjszakai tivornyákon résztvevő smasszerek egyike, másika erőteljesen duzzadóan belátogatott az épületekbe hatalmát fitogtatni.

A kerítésen kívül építési munkálatok kezdődtek. Gyorsan terjedt a hír szájról szájra, hogy bővítik a börtönt. Egy újabb (a hatos) épület alapjait ásatták. Természetesen rabok építettek új otthont maguknak, illetve a jövő elítélteji számára.

A tehenészeti telepen is gyorsan terjedt egy hír, hogy valamely munkáltató egyszerűen eladott egy traktort. Felbosszantotta néhány elítélteket a tény, hogy a smasszereknek mindent szabad. Érdekes volt látni, tudni, hogy a fegyőröket, a civil munkásokat is mennyire érdekelte a rabok élete, a börtönön belüli sorsuk alakulása. Persze az információcsere oda-vissza működött, s így az elítéltek is tudomást szereztek szinte minden disznóságról, amit a másik oldalon elkövettek.

* * *

Hangosan bődült a traktor motorja, miután - kellemes munkát kívánva - rálépett a gázpedálra a traktoros srác, itt hagyva nekem egy újabb pótkocsit jól megpakolva az illatozó trágyával. Szeretett felgyorsítani, egy kicsit manőverezni gépével ezen a trágyaszarvastól védett szakaszon. Felmásztam a pótkocsin levő trágyakupac tetejére és elkezdtem a szarvas tetejére villázni a trágyát.

Időnként megálltam, és letöröltem homlokomról az izzadságcseppeket (karommal) és szétnéztem. Szerettem nézni a szemem előtt elterülő tájat. Valamiféle szabadságérzetet sugallt a hatalmas szántóföld és a mögötte kezdődő erdő látványa. Hosszú hónapok óta látom nap mint nap ezt a tájat. Nem vált unalmassá, ahogyan az ég kékje sem. Érdekes az ég színének változatossága. Néhány óra alatt is mennyit változik! Felhők jönnek, mennek, hol gyorsan haladnak, hol alig mozdulnak. Jól esik nézni e látható mindenséget, megfigyelni a részleteket és elgondolkodni a teremtés nagyszerűségén. Jó hallani ezt a fém hangot - a villa nekikoccan a plató fémlemezének -, leértem az aljáig. Ilyenkor gyorsan dobálom a trágyát, kialakítva lábaimnak a helyet. Ez egyfajta állomás, igaz, nehezebb lejjebből felfelé villázni, de jó a tudat, hogy haladok a munkával. A Nap járását figyelve, illetve az elvégzett munka mennyiségéből is nagyjából tudom, mennyi idő telt el a munkaidőből. Gondolataim messze járnak. Ha nem irányítom őket, akkor a végtelenbe szállnak. Időnként az olvasott könyvek szereplőivel egygyé válva kalandozok az adott kor valóságában. Julianus barátként, máskor Józsefként a fáraó udvarában. Siettetném ilyenkor az idő múlását, hogy minél előbb kezembem tarthassam a könyvet, hogy követhessem hőseim életét. Máskor a tervezett jövőmben teszek erőtlenné utazást. Kiürült a kocsis. A Nap is, a gyomrom is jelzi, indulhatok ez ebédlőnek kialakított épület irányába - vállamra téve hű vasvillámat. Jó kedvet ad, ha ehető, pláne ha még jóízű is az étel. Jól esik ilyenkor leheverni társaim mellé a gyepre, nézni az eget, hagyva, hogy a Napnak sugara csiklandozza szememet. Avisszafelé vezető utam a fejtető mellett halad, lassan bandukolok, nézve az ajtót. Bekukucskállok - ha nincs „veszély” -, Jani átnyújt egy hatalmas poharat csurig töltve finom tejjel. Nehézkesen mászok fel a következő pótkocsira, még lötyög a tej a hasamban. Némi nyújtózkodás után nekilátok a villázásnak, és szabadjára engedem gondolataimat.

* * *

A nevelőtisztek feladatköréhez tartozott elvileg a rájuk bízott elítéltállomány rendszeres kulturális foglalkoztatása. A gyakorlatban ilyen jellegű foglalkozás nem létezett. Időnként nem lehetett a rendszerességet nyomon követni, de kulturális foglalkozás címen a IV-V. épület focimeccset játszott. Ez itt a kerítésen belül olyan volt, mint a kerítésen kívül, mondjuk az Újpest-Frادي. Presztízis meccsnek számított. Kielezett, kemény, olykor durva, sportszerűtlen küzdelem, fegyőri statisztálás mellett.

Kivezényeltek mindenkit az ebédlő épületébe, hogy megtartsák az évenkénti, esedékes öntevékeny szervezeti vezetőségi választást. Mindez a kifelé mutatott jó börtönkép érdekében történt. Demokratikus választásról, amiről a hivatalos jelentés szólt, szó sem lehetett. Aparancsnok már régen eldöntötte, hogy melyik tisztséget melyik megdolgozott, vagy megvett embere

tölti majd be. Bevallom, nem érdekelt ez a színjáték, mert nem rólunk és értünk történt mindez, hanem ellenünk. Az új tisztségviselő jelöltek nem ismertük. Bemutakozó beszédükben igyekeztek megnyerni az elítéltek bizalmát, de a Jóisten sem tudhatta, hogy holnap melyikünket juttatja fogdára elnyert funkciója áldásos tevékenysége során. A jelöltek bemutatása után lehetett szavazni, vagyis ellenszavazatot leadni. A mellettem ülő lovász kedvenc lovának nevét írta a papírra. Nyugodtan leírhattam volna Hófehérke bármely törpéjének a nevét is a lapra, mivel valószínűleg el sem olvasták a leírtakat. A jelöltek természetesen nyertek, az elítéltek pedig boldogan siettek zárkáikba cigarettázni, kávézni, televíziót nézni.

Időnként a lovászok is a trágyaszarvasra dobálták pótkocsijuk tartalmát. Karcsi, az egyik lovászfű villázott mellettem, amikor két fiatal ellovagolt előttünk. Karcsi erotikus megjegyzést tett a fiatal, csinos lányra. A smasszer szülők fiainak udvarlásának lehetünk statisztált tanúi ilyenkor. Ameddig elítélt társam a testi örömök utáni vágyának adott hangot, addig én lovaglási vágyaimnak. Lemásztam a szarvas tetejéről, és megsimogattam Mancit, az igába fogott kancát. Miután összebarátkoztam a jószággal, ráültem a hátára. A sokat megélt állat némán megtűrt magán, amíg üres nem lett a mögötte levő kocsi.

A börtön számára igen jövedelmező tevékenységet jelentett évről-évre a tök feldolgozása. Megalakították a töküzetet. Különböző munkahelyekről hozták össze a kívánt létszámot. A tehenészetből többünket irányítottak ebbe az új munkabrigádba. Nem sokat tudtam magáról a tökfeldolgozásról, az igazat megvallva nem is érdekelt, mivel nem szerettem ezt a zöldséget.

Egy kicsit késett az érés, így kapáltattak velünk. Miután rájöttek, hogy több kárt okozunk a tökföldön, mint hasznot, a testületi konyhakertbe vezényeltek munkálkodni. Itt viszont lelegettük az ehető zöldségeket, ezért a bekötőtűt galagonya írtását bízták ránk, és sűrűn fohászokdtek, hogy „Erjen meg már az az átkozott tök!” Ez a munka elfogadható volt, mivel a ránk felügyelő smasszert sem érdekelte különösebben a teljesítmény. Sem a mennyiség, sem a minőség nem volt fontos senki számára. Dolgozzanak az elítéltek, ez volt a lényeg. S mi nyirbáltuk a galagonya ágait és hallgattuk cigány rabtársaink népcsoportjainak hagyományait és napjainkban megélt életformáit. Érdekes világ tárult fel előttem a cigány társadalomról, szokásaikról, életükről.

Miután a szakemberek érettnak minősítették a zöldséget, megindulhatott a feldolgozása. Az agronómus a gyengébbek kedvéért többször is részletesen elmagyarázott minden munkafázist. Magunkra vettük a fehér munkaruházatot, és (csak úgy darabra) szétszöttük minket a futószalagok mögé. Nekem a tökmosási fázisban kellett munkálkodnom. Egy csúszdán érkeztek a méretes tökök egy medencébe, ahol súrolókefével kellett megtisztítanom a zöldséget, utána egy gyorsan forgó körfűrész segítségével levágtam a tök

szárait, s a futószalagra helyeztem. A szalagon továbbshant a tök és szorgos kezek nyomán felcímkézett zacskókban, mint gyalult tök termék került a hatalmas hűtőkamionba. Napi nyolc óra, hatszor egy héten, váltott műszakban! Rettenetes terrornak éltem meg mind fizikailag, mind lelkileg. Teljesen kifacsarva érkeztem ágyamhoz. Szó szerint csak arra volt erőm, hogy felmászjak a fekhelyemre és szinte már aludtam is. Az éjszakás hetek még jobban megviseltek, a lámpa fényére igen hatalmas rajokban jöttek be a szúnyogok, és természetüknél fogva csíptek. Mivel mindkét kezemre szükségem volt a munkavégzésnél, akadálytalanul szívták a véretem. Reménytelenül sok és hatalmas tök termett abban az évben. A minél gyorsabb feldolgozás érdekében magasra emelték a normát. A rab munkaereje megvásárolható olyan egyszerű dolgokkal, mint a cigaretta. Nos, a még nagyobb teljesítmény elérése esetére heti két doboz cigaretta volt kifizetve. Ez megszállott munkavégzésre kényszerítette a csapatot. Jól kitalálták ezt az okosak, ismerték a rabok belső világát. Nem tudtam homokszem lenni a fogaskerekek között. Elnyomtak, rám akasztották kampóikat és húztak magukkal könyörtelenül.

Olyan jó volt megérezni testvéreim szeretetét. Sokszor arra ébredtem, hogy valaki ott áll az ágyamnál, hogy köszöntsön, és mondjon valami kedveset és erősítsen. Máskor, ha még aludtam, nem keltettek fel, hanem az ágyam szélére tettek valami kis apró ajándékot. A hétvégi találkozókat is hozzám igazították. Sosem találokottam még ilyen odafigyelő szeretet megnyilvánulással.

A börtönviszonylatban annyi pozitívum volt, hogy békén hagytak, nem kellett társadalmi munkát végezni. A töküzet dolgozói az ötös épület felső szintjén voltak elhelyezve. M. hadnagy volt a nevelőtiszt, aki szó szerint szóba se állt velünk ittletünk három hónapja alatt. Igazából nem kívánt foglalkozni ezzel a nehezen kezelhető állománnyal. A fegyelmi sértésen ért társainknak természetesen kitöltötte a fegyelmi lapokat. Összezőrrenések, verekedések sajnos nem kerültek el a tizenhatos zárkat. Tartós élelmiszerek tárolására nem rendezkedhettem be, mivel „kedves” zárkatársaim addig kóztolgatták a „nehezebb” napokra félretett készletemet, amíg teljesen el nem fogyott.

Az egyik zárkatársam megkínált az éppen akkor kapott csomagjának finomságaiból. A töltött tyúk feldarabolásakor láttam a tölteléken a kis szabályos hatszögek rajzolatát. Nem kellett kérdezősködnöm, mivel érdekesen csillogó szemeiről és akadozó beszédéből rájöttem, hogy a kis mézes flakon tartalma pálinka lehetett. Beszélők után találkozhatott néha az ember „kiütött” rabtársakkal. A cukrászatban dolgozó feleség süteményei, vagy a túlságosan nehézzé lett narancs, banán - melybe alkoholt fecskendeztek - elfogyasztása után váltak néha kötekedővé és nehezen elviselhetővé zárkatársaim.

Nagyjából egy hónapja végeztem ezt az embertelen

munkát, amikor észrevettem, hogy a két kézfejem számos szemölcs éktelenkedik. Nem akartam orvoshoz fordulni, mivel nem bíztam a megfelelő szakellátásban, és kísérleti nyúllá sem kívántam válni a rabkórházban. Az egyik idősebb cellatársam tanácsára éjszaka pengével kivágtam kezeimről a szemölcsöket. Másnap persze nagyon fáj, mivel a tökszárok rendre kiszakították a gumikesztyűt, és a fertőtlenítőszeres, sáros víz csípte a sebeket. Sajnos, jó egy hét múlva újra ott virítottak a szemölcsök. Következő éjszaka újra elvégeztem magamon a kis műtétet. Ez alkalommal sikerrel jártam, mivel a sebek begyógyulása után végleg megszűnt a bőrproblémám.

Tökmunkás kollégám volt egy kubai fiú, Mendozának hívták. Súlyos testi sértés okozásáért ült. Egy felfedezés alkalmával a gumibotjával intézkedő rendőr ütéseit viszonzta. Miután a felbőszült „rend öre” lecígányozta, Mendosa keleti harcművészeti tudását alkalmazva elmagyarázta az intézkedő elvtársnak, hogy ő nem tagja a hazai kisebbségnek. A rendőr jóval több mint nyolc napon túli sérüléseket szenvedett. Rabtársunk kihasználta a „messziről jött ember azt mond, amit akar” közmondást, és ámulatba ejtő dzsungel-történetekkel szórakoztatta munkatársait, a futószalag mellett dolgozó munkásoknak járó ötperces szünetekben. Nagytmondó állításainak bizonyítására lazán lenyomott kétszáz fekvőtámaszt is.

A töküzemben csupán két Jehova tanúja dolgozott. Az elítéltek nagy része ellenszenvvel viseltetett a Tanúk iránt, s ez ezen a munkahelyen élesebben jelentkezett. Nagyon nem bírták a tesókat. Bigottságuk, konformista magatartásuk, felsőbbrendűségi érzésük komoly ellenszenvet váltott ki a vagányabb zsványokban. Ennek sűrűn hangot is adtak, elsősorban Jehovát szidalmazva. A Tanúk maximálisan kiszolgálták a rezsimet. Nem okozott nekik lelki problémát, ha szabálybetartásukkal kellemetlen helyzetbe hozták elítélt-társaikat. Fontossá vált számomra, hogy megértessem kollégáimmal, hogy én nem vagyunk Jehova tanúja. Az átlag rab nem tett különbséget a vallási csoportok között. Számunkra minden katszolgos hülye - amiért önként vállalta a börtönt -, és „jehovista”. Némelyikük, amikor szembesült a ténnyel, hogy mi katolikusok vagyunk, kiakadt. Kiakadt, mert magát is ehhez a nyájhoz tartozónak vallotta. Szemében természetellenesnek tűnt a szolgálat megtagadása, de a lopás, rablás és egyéb más cselekedet - amit ő követett el - viszont nem. Némelyikükkel, akinek a tekintetéből a dolog továbbgondolására lehetett következtetni, megpróbáltam elmagyarázni a számomra egyértelmű szeretet-parancs ez irányú értelmét. Több-kevesebb sikerrel.

* * *

Hosszúnak tűnt ez a nyár, s csak az tartotta bennem a reményt, hogy minden rossznak is egyszer vége lesz. Vége lett, s örömmel mentem vissza a trágyával teli pótkocsik mellé. A trágyázás megnyugtató, csend volt

körülöttem és nyugalom. Szabadon szálltak a gondolataim. Arról és úgy elmélkedhettem, ahogy akartam. Igaz, visszakerültem Sz. hadnagy szárnyai alá. Szemlátomást hiányoztam neki, mert újult erővel folytatta lelki sanyargatásomat. Végül is elérte, hogy szájalmasnak tartottam, és egyszerűen nem törődtem vele.

* * *

Időközben az augusztusi országos behívóparancsnak három Bokorbéli testvérünk nem tett eleget. Vártuk megérkezésüket és nagy örömmel fogadtuk testvérbarátainkat immár nyolctagúvá nőtt közösségünkbe. Szevit, a kilencedik láncszemet, akit ruharaktáros munkakörbe osztottak be. Tancit, a tizedik láncszemet, aki a sertéstelepre került. Régi emlékeimből változatlan, kedves lazaságával lépett elém. Jancsit, a tizenegyedik láncszemet, akire a szálláskörlet fűtői tevékenységét bízták. Csekély szabadidőmben örömmel beszélgettem új testvéreimmel.

Szevit és Tancit a nyári Béci-táborokból már ismertem. Jancsit nem ismertem, de néhány nap elteltével olyaná vált, mint egy régről ismert testvér.

Míg M. hadnagy olyan nemtörődöm módon nevelgetett, beérkezett néhány képeslap egy ismeretlen lánytól, B. Andreától. Örültem ezeknek a nehezen értelmezhető lapoknak. Valami azt súgta, hogy a levelek, melyre utalnak a lapon olvasott sorok, ott lapulnak, Sz. hadnagy íróasztalában. Még akkor, töküzemesként válaszoltam, amit végül is megkapott a lány, de válaszai ismét elakadtak. Bosszantott a dolog, de mivel tehetetlen voltam, nem tudtam igazán mit tenni.

* * *

Az Oltáriszentség jelenléte igen fontos volt számunkra. Mivel megfelelő őrzése komoly nehézséget jelentett, kényszerű, de praktikus megoldásként - paptestvér által szentmiséjén megszentelt - zacskós keksz helyettesítette az ostyát.

* * *

Átalakult régi cellám elítélt állománya. Az időközben szabadultak helyére újak jöttek. Figyeltem az arcokat, keresve az árulkodó jeleket, melyek leleplezhetik a beépített vamzert. Sz. hadnagy előszeretettel használta önkéntes, és kinevezett „embereit” a figyelemre méltó neveltjei megfigyelésére.

Az ősz a maga változékony időjárásával tette változatosabbá a trágyaszarvason töltött napjaimat. Ha sütött a Nap, ingujjra vetkőzve, ha esett az eső, akkor esőkabátban - igaz, úgy is jól elázva. Ha leszállt a köd, füttyülgetve - hogy észleljen a smasszer - villáztam a napi trágyaadagot. Mindent összevetve szerettem ezt a munkát, főleg, ha egyedül voltam kint. Szerettem ezt a magányt, mivel azokkal és úgy voltam gondolatban együtt, akikkel akartam. Igaz, romantikus lelkem sokszor kalandozott a legszebb helyre, a szerelem

szigetére. Formálódott és alakult bennem az ajándék, amit annak a valakinek készültem átadni, aki meg akar majd ismerni olyannak, amilyen vagyok és tud majd szeretni, ahogy én is őt. A mindent adás ajándékát csiszoltam magamban, amit jó barátaim is hasonlóan fejlesztettek magukban a maguk módján. A délutáni beszélgetéseink alkalmával osztottuk meg egymással gondolatainkat, elképzeléseinket, terveinket az elképzelt szabad jövőnkéről.

Józsit utcatakarításra fogta az egyik ügyeletes. Testvérem úgy gondolta - mivel egyértelmű „szívátásnak tekintette” -, ezúttal alapos munkát végez. Söprése következtében szállt a por tisztességesen. Perceken keresztül járta érdekes táncát a takarítóeszköz, csak éppen egy tapodtat sem csökkent a megtisztításra váró betonfelület. Néhány perc „munkavégzés” után a dühös tisztségviselő elzavarta, meghagyva testvéremnek az elégedettséget.

Hamar beilleszkedtek a fiúk a közösségbe. Egyéniségük színesítette és alakította a BKV-t. Szevi „Öreg” nagy szíve mint gondviselő bátyus figyelt és segített mindannyiunkat. Csendes, nyugodt és megértő szeretettel volt irányunkban. Tanci fiatalos lendülete mögött kellő megfontoltság is rejlett. Egyénisége megragadott és lendületet adott. Jancsi mint ifjú férj a „családosok” csapatát erősítette. Egy kicsit más világ volt az övék. Naponta írtak, és naponta kaptak levelet feleségeiktől. A beszélőkre is másként készültek, mint mi. Mindhármuk tiszta szíve és baráti szeretete ajándék lett számunkra.

* * *

Az egyik délelőtt az istállóban összeesett az egyik elítélt. Mire kifuvározták az „illetékest”, aki természetesen nem volt orvos, addig a szerencsétlen elhunyt. Szívmarcangoló látvány volt a holttest a tehének között. Megerősítették az őrséget, fegyveres smasszerok lepték el a telepet, tartottak a lázadástól. Hát ami igaz az igaz, mindenki keményebben szorította a villát kezében. Megdöbbenett, hogy mennyire értéktelen egy rab ember élete!

Szabadulása előtt felkeresett Jóska, Jehova tanú „hittanárom”. Utoljára elbeszélgettünk. Megköszönte a „jó beszélgetéseket”, a trágyavillázás közben folytatott hitvitáinkat. Búcsúzáskor, miközben átadta a szabaduló csokiját, kezét ráztunk. Sokáig szorította kezemet, és közben megjegyezte: „Kár érted!” Ebben a két szóban benne volt minden. Elsősorban a sajnálat amiatt, hogy majd - hite szerint - csontjaimat (azon a bizonyos napon) kénytelen lesz a gyehegnára dobni. Olyan Tanúnak tartottam, akin rajta van az a bizonyos szemellenző, de ezzel együtt tiszteltem. Egyenes jellemű embert, egyházának elkötelezett, kitartó hittérítőjét láttam benne. Másnap, miközben egyedül villáztam a trágyát, elgondolkodtam rabtársamról. Elmosolyodva idéztem emlékezetembe néhány hitvitánk eseményeit. Dühösen vágta a trágyába villáját, és ujjjaival fenyegetőzött,

mondva: „Te nem hiszel a Bibliában!”, amikor néhány példabeszédet másként próbáltam értelmezni, mint ő. Elgondolkodtatott, hogy vajon mennyit értett meg mondataimból, melyekkel megpróbáltam bemutatni neki közösségünket. Érdekelte, hogy miből, hogyan „táplálkozok”. Úgy vélte, az embernek szüksége van az irányításra, mert egyedül képtelen teljesíteni Jehova akaratát. Elmondtam, hogy „A merre menjek?”- útmutatást közvetett módon Istentől kaptam, kapjuk. Bulányi atyát - mindenki Gyurka bácsiját - magvetőként mutattam be érdeklődő munkatársamnak. Olyan magvetőnek, aki szórja a magokat. Olyan magokat, melyeket az egyetlen „östermelőtől” kapott útmutatás alapján termesztett. Ezek a magok nem génmanipulált, olcsó, silány termékek, hanem értékes „bio-magok”. Alapos, kitartó munkájának eredményei. Az elszórt magok egy része - a jó földben - termést hoz, akárhányszorosost. A magok másik része táplálékul szolgál. De mi olyanok vagyunk, mint a kismadár. Válogatunk, csőrünkkel tologatjuk és csak a számunkra ehetőnek gondolt magokat vesszük magunkhoz. A többi „kismadarat” ismered a körleten belülről. A maga módján tisztelt bennünket. A vállalt feladatának igyekezett eleget tenni azzal, hogy minden - vele szembe jövő - embertársának elmondja az „igazságot”.

* * *

Fölösztottuk Gábort - vagyis a hátralevő napjait - magunk között, hogy begyűjtsük a még benne levő szeretetét, melyet nekünk kívánt adni.

Vegyes érzelmek leptek el minden ilyen alkalomkor, amikor valamely testvérem szabadult. Örültem örömeinek és bánkódtam magam miatt. Tudtam, hogy hiányozni fog, nem találok majd, ha keresném, ha szükségét érezném közelségének. Hiányolom majd Gábor testvérem kedves szavait és azt a soha el nem tűnő mosolyát, mely sokszor beszélt hozzám szavak nélkül is. Sokat adott mindenkinek. Beszélgetéseink alkalmával úgy juttatta el hozzám segítő útbaigazításait, hogy nem is vettem észre, és saját gondolataimnak éreztem, amit továbbított felém. Nehéz szavakat találnom szeretetére, mellyel mindannyiunkat körülvelt. Átérezte gondjainkat és nem csak úgy próbált segíteni, hanem valóságosan ott állt mellettünk minden alkalommal.

Új testvéreink hamar szembesültek a baracskai „világgal”, a katszolgások, köztörvényesek, baleseteselek fogházon belüli elrendeződésével. A zárkák sajátságos életével. A megélt élethelyzetek - a munkahelyeiken, zárkáikban és a körleten - valós képet mutattak megélendő jövőjükéről. Igyekeztünk beszélgetéseink alkalmával minden fontos dologra felhívni figyelmüket, óvatosságra, megfontoltságra bízni őket.

Egy-egy fásasztó, hosszan elhúzódó munka végeztével - miután még sötétben is lapátoltam egy felborult pótkocsiból kiömlött gabonát egy másik kocsira -, örömteli volt ágyamon fáradtan feküdni, és hálát adni a

létemért, a megélt történésekért a Teremtőnek.

* * *

A könyvtárba igyekeztem volna, amikor az épületbe lépve Szevit pillantottam meg. Sietve lépett elém és közölte, hogy Janit fogdába zárták a délelőtti folyamán. Közkedvelt színfelelősünktől hallotta. Nem értettem igazán a dolgot, de amint a rövid információból kiderült, testvérünk „betagadott”. Jani a vasárnapi munkavégzése utáni pihenőnapját töltötte. Tanulni szeretett volna, de felszólították társadalmi munkavégzésre, melyet „megtagadott”. Különös szabályok voltak érvényben. Az intézet fenntartási munka kötelezően elvégezendő feladat volt s jellegénél fogva megtagadása esetén súlyosan büntetendő cselekménynek számított. A társadalmi munka elvileg nem lett volna kötelező, de gyakorlatilag szinte mindig kikerülhetetlennek bizonyult. A fogdából való szabadulása után tudtuk meg testvérünktől, hogy „jogellenes” - amely kifejezést csak az elítéltek ismerték (elméletben) - módon töltötte büntetését. Fegyelmi lap nélkül zárták magánzárkába s későbbi tárgyalásán realizálták (intézeti fenntartási munkamegtagadásra) fegyelmi sértését.

* * *

Szinte észrevétlenül megérkezett a tél. Ezt a tényt főként onnan vettem észre, hogy sűrűn toltam le a havat fázós füleimről a trágyaszarvas tetején. Sötétben igyekeztünk dolgozni, és munkánk végeztével is sötétben bandukoltunk szálláskörletünk zárkáiba. Így a téli napok délutánjait a saját zárkáinkban töltöttük, egyéni foglalatosságokkal. Minden vasárnap tartottak mozielőadást az ebédlő épületében. Nagyon ritkán volt olyan film, amiről úgy gondoltuk, hogy érdemes megtekinteni. Teljesen mindegy volt, hogy milyen film forgott a vetítógépen, az ebédlő mindig tele volt elítéltekkel. Viszont így a körlet szellősebbé vált, vagyis jó alkalom nyílt arra, hogy nyugodtabban találkozhasson kis közösségünk. Azért akadt egy-két olyan film, amit közösen megnéztünk, és utána megbeszéltünk a látottakat. Ilyen volt a Virágok, szirmok, koszorúk, vagy a Tamás bátya kunyhója.

* * *

Szevinek köszönhetően „rendes” ruházatom lett. Szinte új, a méretemnek megfelelő ruhákat hordhattam. Ezt megelőzően olyan ruhákat kaptam, vagy olyan maradt - miután a zárkába bedobott ruhákat kiválogatták társaim -, ami nem az én méretem volt. Elmehettem volna időnként madárijesztőnek, ugyanis a nadrágom olykor néhány számmal kisebb, míg a kabátom nagyjából ugyanannyival nagyobb volt a kelleténél. Örömmel fogadtam a méretes kapcákat is, melyeket ezek után rendszeren rácsavarhattam a lábaimra.

A délutáni beszélgetések alkalmával Tanci beszámolt Vastanyáról, a sertéstelepen való munkavégzésről. Írnokként tevékenykedett testvérem. A nehezen

elviselhető bűz, a legyek, az igénytelen munkatársak, a lepusztult állapotban levő épületek ismertetése után, illetve még Imi régebbi beszámolóiból összeállt bennem egy kép erről a nagyüzemi sertéstelepről, elképzelt nehézségeiről.

Ahogy közeledtek újra az ünnepek, beszélgetéseinkben is az adventi várakozás erősödött. Szenteste készítettem egy picit karácsonyfát. Egy kis fenyőágra, melyet a börtönudvaron álló fáról szedtem, ráerősítettem néhány szem szaloncukrot, melyet a szüleimtől érkezett csomagomban találtam. Gondoltam, talán más is örül ennek a kis jelnek, hogy magában megemlékezzen Jézus születéséről. Lélekben hasonlóan töltöttem ezt az estét, mint ahogy az elmúlt évben. Reggelre üresen himbálództak a szaloncukrok papírai. Mint később kiderült, a cellában lakó Tanú srácot bosszantotta az ünnep jelképe. Jól sikerültek a közös találkozásaink is a nagyszerű vacsorákkal. A zárka sajátos zajával, de az egyéni szabad magányomban búcsúztam az óévtől, átértékelve ezt a teljes börtönben töltött évet. Boldognak éreztem magam. Nagy reményekkel kezdtem az Újév első napját szeretetben megélni. Örömmel köszöntöttük egymást testvérbarátaimmal, minden szépet és jót kívánva egymásnak az előttünk álló esztendőre. Nem tudom, kinek volt köszönhető - csupán sejtéseim lehetnek -, de az egyik nap ágyamon találtam egy Hollandiából érkezett borítékot. Hét címettje volt. Testvéreim közül néhányan és két adventista fiú neve szerepelt a borítékon. A borítékban hét kis kártya, mindegyikünknek névre szólóan jókívánság az Újévre. Boldogan kerestem fel mindenkit, átadva a neki érkezett kis üdvözlőkártyát. Néhány nap elteltével egy Írországból érkező képeslapot kaptam. A Szabad Európa rádió adott hírt fogva tartásunkról. Erről édesanyám is beszámolt egyik beszélő alkalmával. A közértbe igyekezett, amikor egyik ismerőse odaszólt: „hallottam, mert megint bement a rádió a fiadat”. Nyugat Európa számos országából érkezett tiltakozó és szabadon bocsátásunkat követelő levél, melyek vagy eltűntek, vagy a nevelési anyagunkhoz csatolták. Bosszantotta ez a tény a börtönparancsnokságot. Több tiltakozó levél magának a „direktornak” volt címezve.

Az első hetek a téli napoknak megfelelően teltek. Felmelegített a munka, a trágyázás. Jó érzéssel töltött el, hogy erősnek éreztem magam.

Elkezdtem olvasni pszichológiai könyveket. Érdekelt az ember belső világa, hogy mi, hogyan alakítja bensőnkét. Érdekes felismeréseket tudhattam meg, s elgondolkodhattam, hogy az olvasottak hogyan, miként működnek bennem.

Február első napjaiban felhívást tettek közzé, miszerint olyan elítéltek jelentkezését várták, akik érettségi bizonyítvánnyal rendelkeznek és érdeklődnek a számítógépek iránt, egy új munkakör betöltése kapcsán. Megragadva az alkalmat, szinte mindnyájan jelentkezünk hittestvéreim közül.